

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Волошин С.В.

курсант;

Коба М.М.

*доктор філософії в галузі права, старший викладач,
Київський інститут Національної гвардії України*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ ЗГІДНО МІЖНАРОДНИХ КОНВЕНЦІЙ

Захист прав людини на тимчасово окупованих територіях України є актуальною проблемою, яка вимагає уваги та втручання на міжнародному рівні. Згідно з міжнародними нормами та конвенціями, зокрема статтями 2-3 Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод (1950 р.) та статтею 3 Конвенції про захист цивільного населення в умовах війни (1949 р.), кожна людина має невідчужувані та незмінні права, які повинні бути захищені незалежно від її місцезнаходження та статусу.

Наразі ми маємо збройну агресію російської федерації щодо нашої країни. Необхідно зазначити, що для України та світу, такий конфлікт увійде в історію як один з самих кривавих та трагічних, адже наша держава бореться за право вступу до Європейського союзу, де дотримання та захист прав людини є пріоритетним напрямом розвитку суспільства.

Необхідно розуміти важливість дотримання прав людини та основних свобод за будь-яких обставин. Тому міжнародне співробітництво, пов'язане із положеннями ст. 2-3 Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод (1950 р.) та ст. 3 Конвенції про захист цивільного населення в умовах війни (1949 р.) в умовах збройних конфліктів міжнародного і не міжнародного характеру, є важливим напрямком з забезпечення прав людини.

Велика кількість збройних конфліктів (міжнародного і не міжнародного характеру) зумовлює важливість дослідження питання про співвідношення норм міжнародного права, пов'язаного з захистом та дотриманням прав людини та її основоположних свобод, з іншими міжнародними документами. Зазначену тематику в певні періоди досліджували такі наковці, як: Баймуратов М.О., Розумовський О.С., Буроменський М.В., Матіас Гердеген та інші. Однак, попри значну кількість наукових досліджень у даній сфері, питання, що стосуються захисту прав і свобод людини і основних свобод в умовах збройного конфлікту, лишається актуальним на сьогоднішній день.

Попри великий жаль, війни постійно супроводжують людство. Слід зауважити, що продовж дуже тривалого часу війни та збройні конфлікти залишалися поза правовим регулюванням у світі. Однак, більша частина міжнародних норм, яка призначена для полегшення долі жертв війни, стосується лише міжнародних конфліктів. Переважна кількість збройних конфліктів відбувається в межах однієї держави, де конфронтація у таких конфліктах відбувається між урядовими силами держави та організованими озброєними формуваннями, що діють незалежно від держави.

З моменту повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави державою-агресором було здійснено надзвичайно велику кількість злочинів проти прав людини по відношенню до цивільного населення, яке перебувало на тимчасово окупованих територіях. Усі ці діяння передбачені ст. 2-3 Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод (1950 р.) – право на життя та заборону катування [1]; ст. 3 Конвенції про захист цивільного населення в умовах війни (1949 р.) [2], а також ч. 2 статті 4 п. 1 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру (1977 р.) – про гуманне поводження: основні гарантії [3].

Згідно з Конвенцією про захист прав людини та її основоположних свобод, кожна людина має право на життя, свободу, особисту недоторканність, а також на повне й ефективне забезпечення своїх прав та свобод без будь-якої дискримінації. Конвенція закликає країни-учасниці гарантувати ці права всім особам під їх юрисдикцією, включаючи ситуації окупації.

В свою чергу, Конвенція про захист цивільного населення в умовах війни передбачає захист громадян у разі військового конфлікту або окупації. Згідно зі статтею 3 Конвенції, ніхто не може бути підданий фізичним або психологічним тортурам, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує, поводженню або покаранню під час окупації. Ця стаття становить важливий гарант захисту прав людини та запобігання жорстокому поводженню з цивільним населенням у воєнний час.

Водночас у Заяві Верховної Ради України «Про вчинення Російською федерацією геноциду в Україні» зазначено про свавільне позбавлення життя та катування цивільних осіб під час окупації на територіях міст Буча, Ірпінь та інших населених пунктів. Заявник (Позивач), стверджує, що застосування смертельної сили, яке призвело до загибелі громадян, не було ані абсолютно необхідним, ані повністю сумірним, а тому порушило ст. 2 та 3 Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод. Заява була сформована у критеріях, притаманних суто міжнародному гуманітарному праву (насамперед, Додатковому протоколу II до Женевських конвенцій), зокрема:

- російська федерація була звинувачена у знищенні цивільних об'єктів без військової необхідності та об'єктів, що користуються особливим захистом (лікарні, школи, дитсадки);

- випадки фізичного та психологічного насильства щодо представників українських державних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представників громадських організацій та активістів;

- насильницьке переміщення дітей України на територію російської федерації, або на тимчасово окуповані російською федерацією території України та інші [4].

Офіційним висвітленням даного звинувачення, є слова та дослідження таких злочинів різними українськими та іноземними посадовими особами. За словами Уповноваженої Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Д. Герасимчук «понад 7,5 млн українських дітей, які проживали на території України до початку повномасштабного вторгнення РФ, постраждали» [5].

За даними ЮНІСЕФ, війна перервала освіту для понад 5 млн маленьких українців, а близько 1,5 млн дітей нині відчувають

наслідки війни. За офіційними даними від початку повномасштабної війни в Україні загинуло 468 дітей і 947 – поранені, 404 дитини вважаються зниклими [6].

На жаль, систематичний характер має процес вивезення українських дітей на територію росії. Так, у перші два місяці повномасштабного вторгнення росіяни вивезли з окупованих районів Донецької та Луганської областей 2389 дітей [7], а станом на 10 квітня 2023 р. на території росії перебуває 19384 незаконно вивезених дитини, які пройшли процес депортації, з них 4396 дітей-сиріт [8].

Міський голова Бучі Анатолій Федорук 2 квітня 2022 року повідомив, що під час окупації міста російськими військами було розстріляно близько 300 місцевих мирних жителів. Близько 280 людей було скинуто в братську могилу, а решту залишили на вулиці [9]. Однак, число вбитих осіб часто бувають не точними, через те що більшість мешканців таких регіонів досі залишаються безвісті зниклими.

В доповіді ООН «Вбивства цивільних осіб» зазначається, що: «Станом на 31 жовтня 2022 року УВКПЛ задокументувало 441 випадок вбивств цивільних осіб (341 чоловік, 72 жінок, 20 хлопчиків і 8 дівчаток), що сталися в період з 24 лютого до 6 квітня 2022 року в 102 містах і селах Київської, Чернігівської та Сумської областей. Усі вони були вчинені російськими силами. Триває робота над підтвердженням 198 ймовірних випадків вбивств у трьох областях свідчить про серйозне порушення прав людини. Детальна доповідь містить інформацію про 10 окремих випадків вбивств 21 цивільної особи, які були задокументовані УВКПЛ, а також додатковий опис 79 інших задокументованих вбивств. Ці дії суперечать положенням Конвенції про захист цивільного населення в умовах війни, яка забороняє будь-яке жорстоке та нелюдське поводження з цивільним населенням [10].

Підрив Каховської ГЕС, як один з численних злочинних актів держави-агресора, завдає шкоди не лише екологічно та економічно, але й має серйозні наслідки для захисту прав людини. Вчинені дії обмежують права та свободи цивільного населення та суперечать засадам гуманітарного права. Цей перелік злочинних, нелюдських

діянь, що здійснюються на тимчасово окупованих територіях, є лише частиною загальної картини порушень прав людини.

Ці факти підкреслюють необхідність належного реагування спільноти міжнародних держав та організацій для забезпечення захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях та притягнення винних до відповідальності за їхні дії.

Таким чином, захист прав людини на тимчасово окупованих територіях України є складною задачею, оскільки ситуація порушення прав людини в цих районах є серйозною. Незаконна окупація призводить до численних порушень, таких як насильство, прояви знущання, профілактичні затримання, обмеження свободи слова та вираження думки, обмеження доступу до медичної допомоги та освіти, інші форми дискримінації та перешкоджання у виконанні основних прав і свобод людини.

З метою забезпечення захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях України, важливим є виконання міжнародних зобов'язань, які передбачені Конвенцією про захист прав людини та її основоположних свобод та Конвенцією про захист цивільного населення в умовах війни. Країни-учасниці цих конвенцій зобов'язані забезпечувати захист прав людини на своїх територіях, включаючи тимчасово окуповані території.

Окрім того, міжнародні організації, включаючи ООН та Європейську раду, активно займаються спостереженням, документуванням та вживанням заходів щодо захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях України. Зокрема, моніторингові місії спостерігають за порушеннями прав людини, допомагають виявляти винних і забезпечують допуск до цих територій гуманітарних та правозахисних організацій.

При дослідженні стану дотримання ст. 2-3 Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод (1950 р.) та ст. 3 Конвенції про захист цивільного населення в умовах війни (1949 р.), вважаємо, що міжнародні договори у сфері захисту прав людини залишаються надзвичайно важливими навіть під час збройних конфліктів, та на тимчасово окупованих територіях України включно. Діяння Російської Федерації є кричущими порушеннями зазначених прав людини, які вимагають реакції та їхнього детального розгляду. Заява

Верховної Ради України до зазначеної нами проблеми стала важливою складовою діяльності самої системи захисту прав людини. Крім того, норми у сфері захисту прав людини повинні застосовуватися одночасно із нормами міжнародного гуманітарного права, що сприятиме наданню більш ширшого режиму захисту прав та свобод особи, у тому випадку, якщо держава вирішить не відступати від взятих на себе зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Конвенції про захист цивільного населення в умовах війни.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

3. Додатковий протокол II до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

4. Заява Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>

5. Війна в Україні штовхає ціле покоління дітей до краю прірви – UNICEF.
URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brinkwarns-unicef>

6. Державний портал «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 11.04.2023).

7. Потіха О., Дубровська В. Українські діти війни. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки : Збірник тез II Міжнародної наукової конференції, 21-22 квітня 2022 р. Упорядники: А.А. Криськов, В.В. Вишньовський та Н.В. Габрусєва. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2022. С. 54–56.

8. Формується міжнародна коаліція для повернення українських дітей-сиріт.
URL: <https://minre.gov.ua/2023/04/10/formuyetsya-mizhnarodna-koalicziya-dlya-povernennya-ukrayinskyh-ditej-syrit/>

9. МЗС України: різанина в Бучі була навмисною, вимагаємо руйнівних санкцій проти Росії негайно. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-bucharizanyu/31783652.html>

10. Вбивства цивільних осіб: свавільні страти та напади на окремих цивільних осіб у Київській, Чернігівській і Сумській областях у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-12/2022-12-07-ОНЧР-Thematic-Report-Killings-UKR.pdf>